

Talot puhuvat ja puhuttavat yhä

Nyman, K. (2023). *Arkkitehtuuri, käyttäjän taide.*
Helsinki: Ntamo.

Yhdyskuntasuunnittelun emeritusprofessori Kaj Nymanin uusi teos on hengeltään pamfletti – jonka lähes sinfoninen rakenne paljastuu vasta viimeisen sivun sisällysluettelosta. Ensimmäisen osan johtoteemaa avataan toisaalta yleisestä suunnasta otsikon *Arkkitehdin merkillinen ammattikuva* alla, toisaalta taas yksityisestä suunnasta luvussa *Oma arkkitehdin tarinani*. Toinen osa käsittelee arkkitehtuurikritiikkiä luvuissa *Huono arkkitehti ja Hyvää nykyarkkitehtuuria*. Intermezzon otsikko on *Ovi – maailmat kohtaavat arkkitehtuurissa*, ja kolmannessa osassa fokus kohdennetaan kaupunkisuunnitteluun luvuissa *Kaavoitus hyvän arkkitehtuurin mahdollisuutena* ja *Arkkitehti suunnittelemassa yhdyskuntaa*. Finaali *Unelma-ammatti* palaa ensimmäisen osan tunnelmiin. Kirjan ollessa näin moninäkökulmainen, myös sen arvio koostukoon poimintoista.

viihtyisyys

Teoksen pääteema kätkeytyy sanaan *viihtyisyys*, joka eri muodossa esiintyy ensimmäisen kerran kirjan toisessa virkkeessä ja 75. kerran kirjan kolmanneksi viimeisessä kappaleessa. Kirjoittajalle *viihtymisen* merkitys ei ole yhtä suppea kuin arkikielessä eikä termi ole läheistä sukua *vihteelle*. Kyseessä ei ole Carl Larsson -nostalgia eikä *viihtyisyystauha* (Vilhelm Helanderin käännös Ove Hidemarkin käyttämästä sanasta *trivselsnusk*), sillä kirjan finaali-osassa *viihtyisyys* kohoaa potenssiin *elämä ja rakkaus*. Englanniksi Nyman kanssa kirjoittajineen käyttää sanaa *thriving* (*kukoistava, menestyvä*; ruotsiksi *frodig, blomstrande*), mikä antaa hyvinvointiin ja ekologiaan viittaavan sävyn käsitteelle (ks. Mäntysalo ym., 2019).

Nymanin tavoitteleva ilmiö tai ominaisuus on jokseenkin sama kuin se, mitä Christopher Alexander pyrki ottamaan haltuun käsitteillä *Timeless Way of Building* ja erityisesti *Quality without a Name*. Mieleen nousee myös sanonta *architettura minore*. Nymanin kielipeliä ja metakommunikaatiota sisältävä lähestymiskulma poikkeaa kuitenkin Alexanderin koulukunnasta, jolle muodonantoon ja tilan luomiseen tähtäävä käsitteellinen työkalupakki on perinteiselle arkkitehtityölle ominaisempi.

Sana viihtyisyä on herkästi herättänyt epäluuloisuutta ammattikunnan keskuudessa. Toisaalta se on koettu sopivaksi SAFA:n tuottamassa koululais- ja kansalaisopetusmateriaalissa käytettäväksi. Klassikko *Viihtyisyä ympäristö* (Härö ym., 1980) ja myöhempi vastaava opus *Arkkitehtuurin ABC* (Kaukonen ym., 2004) osoittavat, että arkkitehtiyhteisö kokee v-sanan kuuluvan arkkitehtuurin perusteisiin.

kritiikki

Käsite *taide* edellyttää määritelmällisesti kritiikkiä eli teoksen arviointia tai arvostelua. Suomessa professionaalinen arkkitehtuurikritiikki on ollut melko ohutta verrattuna esimerkiksi Ruotsiin, jossa klassikot, kuten Göran Lindahl, Erik Lundberg ja Elias Cornell, ovat saaneet joukon päteviä seuraajia.

Kritiikki on moniulotteinen genre. Helposti muodostuu nelikenttä, jossa kritiikin kohteena on *vapaa taide* vs. *käyttötaide* ja kritiikin ilmaisumuoto *ammattimainen* vs. *maallikkomainen*. Nyman kokee, että "[j]okainen arkinen arkkitehtuurikokemus on tärkeämpi kuin hetkellinen intensiivinen kokemus arkkitehtuurista suurena taiteena". Hän kuitenkin liikkuu kuvatussa ruudukossa varsin vapaasti arvioidessaan yhtäältä Savonlinnan ja toisaalta Turun uusia kirjastorakennuksia. Polarisoiva arviointi tuo mieleen Philibert de l'Ormen (1567) tutun allegorian: *Huono arkkitehti ja hyvä arkkitehti*.

välisoitto: ovi

Ovi on vallan mainio testausväline kokemuksellisten ja ulkoisten ominaisuuksien analyysissa. Mieleeni nousi oma kokemukseni. Kun suunnittelimme Rakennustaiteen museolle näyttelyä valtion kaksisataavuotisesta rakennustoiminnasta, tuntui hyvältä ajatukselta pyytää ammattivalokuvaajaa kuvaamaan julkisten rakennusten pääovien välittämää moninaisuutta, arvokkuutta ja kutsuvuutta. Saadun kuvasikermän äärellä mietin, eikö kuvaaja ollut sisäistänyt tehtävää vai ovatko valtion laitokset tosiasiallisesti keskimäärin juuri niin torjuvia ja anonyymejä?

kaupunkisuunnittelu

Tämän lehden lukijakuntaa kiinnostavaa kaupunkien suunnittelua Nyman lähestyy varsin pragmaattisella otteella – ovathan vallitsevat kaavoituskäytännöt melko etäällä tieteen ja teorian ytimistä. Kaupunki on käyttöarkkitehtuuria: ”Arkkitehdille kaupunki on luontevammin substantiiveja, rakennettavia esineitä, kun käyttäjien kaupunki on verbi – toimintaa, elämää.”

Asumisesta puhuttaessa rakennus- ja aluesuunnittelu muodostavat käyttäjänäkökulmasta yhtenäisen jatkumon, vaikka mittakaava sekä suunnittelun ja toteuttamisen välineet poikkeavatkin. Kaupunkisuunnittelun ydintehtäväksi muodostui aikanaan uusien asuinalueiden, tyypillisesti lähiöiden, kehittäminen. Kirjassa lähiörakentamista edustaa erityisesti Riihimäen Peltosaari, joka voitti pohjoismaisen suunnittelukilpailun vuonna 1967. Lähiöiden rakentamisesta ja uudistamisesta tulikin keskeinen työsaara, ja 33-vuotias Nyman saattoi todeta olleensa ”läsnä kun emämunaus tehtiin” (Saari, 11.6.1972). Helsingin Sanomien haastattelussa hän arvioi, että Vantaan lähiöistä ”epäinhimillisiin työvoimavarastoihin läjätyt ihmiset” nousevat ja käärme puree Vantaan povellet. Toisaalta hän uskoi ”ihmisten yrittävän tosissaan oppia viihtymään”.

Case Peltosaari on avattu aikaisemminkin tämän lehden palstoilla (ks. Nyman, 2021). Onkin arvokasta saada pidemmän aikajanan *itse-asiassa-kuultuna-analyysi* kaupunkisuunnittelusta. Tässä yhteydessä voi suositella toisen Otto-Iivari Meurman -palkitun kirjoittajan, Maija Anttilan (2022), teosta *VIIVA – suunniteltu modernin arkkitehtuurin Kankaanpää* (löytyy myös e-versiona).

Yleisellä tasolla kaupunkirakentamisen taito on kirjoittajan silmissä hukassa: Suomen keskipisteessä, Töölönlahden alueella, itseriittoiset solitäärit tallustelevat mitäänsanomattoman sekavuuden edessä. Talot puhuvat eri kieltä. Jos arkkitehtuurin tekemisen kontekstihierarkia menee sekaisin, arkkitehtuuri muuttuu patologiseksi.

finaali

Kirjoittaja peräänkuuluttaa arkkitehdin tietoisuutta vallastaan ja moraalistaan sekä kontekstuaalisuuden tajustaan. Jos rakennettu ympäristö on 50 000 vuoden evoluution tulosta, mikä on siinä perspektiivissä yksittäisen arkkitehdin valta ja vastuu? Entä mitkä ovat ulkoiset voimat, jotka rajaavat ja suuntaavat evoluution kulkua?

Nyman on huolissaan vallitsevasta ilmapiiristä arkkitehtikunnassa – ja arkkitehtikoulutuksessa. Kokemukseni mukaan emme kuitenkaan ole kaikki sankareita, tuskin on edes enemmistö. Seuratessa alan väitöksiä huomaa, että vaikka kieli ja käsitteet, esikuvat ja koulukunnat ovat muuttuneet, ajattelutavassa on silti paljon yhteistä yli sukupolvien.

Poimintoja kirjasta tekisi mieli jatkaa, mutta jokainen lukija tehkään omat valintansa. Lukuohjeeksi voin antaa seuraavan: lainaa mielessäsi Kajin silmälasit – kyllä ne istuvat mukavasti jokaisen nenälle ja zoomaavat terävästi kirjoittajan antamaan näkökulmaan. Toki muitakin näkemyksiä löytyy.

Lopuksi pieni huomio: kannessa on Huvilakadun *Tenhola*-nimisen talon sisäänkäynti. Ajatonta taidetta luonut suunnittelija on kirjassa vaille nimeä jäänyt, nuorena kuollut, rakennusmestari Juho Rinne (1907).

Staffan Lodenius

Lähteet

- A-Konsultit, arkkitehtitoimisto** (kevät 2011). *Kauneus, käytännöllisyys, kestävyys: valtion rakentamisen kaksi vuosisataa 1811–2011* [näyttely]. Suomen rakennustaiteen museo.
- Anttila, M.** (2022). *VIIVA – suunniteltu modernin arkkitehtuurin Kankaanpää* (2. painos). Kankaanpää: Kankaanpään kaupunki. Saatavilla: <https://www.yumpu.com/fi/document/view/68411933/viiva-suunniteltu-modernin-arkkitehtuurin-kankaanpaa?password=GodXJWQV>
- Härö, M., Piironen, L., Vesikansa, M. & Vesikansa, S.** (1980). *Viihtyisä ympäristö. Ympäristökasvatuksen virikekirja*. SAFA Suomen Arkkitehtiliiton julkaisuja. Vantaa: Kunnallispaino.
- Kaukonen, H., Korpelainen, H. & Räsänen, J.** (2004). *Arkkitehtuurin ABC - Löytöretki rakennettuun ympäristöön*. Helsinki: SAFA Suomen Arkkitehtiliiton julkaisuja.
- L'Ormen, Ph.** (1567). *Le Premier tome de l'Architecture*. Pariisi: Frédéric Morel.
- Mäntysalo, R. & Nyman, K.** (2018). Arkkitehtuuri hyvinvointina. "Laatua vailla nimeä" etsimässä. *Architectural Research in Finland*, 2(1), 114–129.
- Mäntysalo, R., Nyman K. & Lilius, J.** (2019). Architecture as thriving: In Search of "the quality without a name". *Nordic Journal of Architectural Research*, 31(2), 9–33.
- Nyman, K.** (2021). Riihimäen Peltosaari – kaavoittaja arvioi suunnitelmansa onnistumista. *Yhdyskuntasuunnittelu*, 59(1), 60–71. <https://doi.org/10.33357/ys.111429>
- Saari, M.** (11.6.1972). Vantaan kaavoitusarkkitehti katuu lähiöitä: "Olin mukana kun emämunaus tehtiin". *Helsingin Sanomat*, s. 14.
- Torsson, B.** (1987). Arkitekturens alldaglighet. *Tidskrift för arkitekturforskning*, 1(2).